

‘... tot zij het koninkrijk van God gezien hebben’

Over Lucas 9:27 en de context

Nico Riemersma

Met een lastig vers (Lucas 9:27) eindigt het verhaal dat we kennen als het verhaal van ‘de belijdenis van Petrus/de eerste lijdensaankondiging’ (9:18-27). De cruciale vraag is: waarnaar verwijst ‘het zien van het koninkrijk van God’? Alle aandacht van de onderzoekers gaat doorgaans naar die vraag uit. Eenstemmigheid ontbreekt. In dit artikel zal ook ik niet aan deze vraag voorbijgaan, maar ik wil ook aandacht schenken aan de plaats van dit vers in de context. Dan denk ik allereerst aan de relatie met 9:22, en vervolgens aan de positie van dit vers in de directe rede van Jezus (9:23-27). Al eerder zal ik aandacht schenken aan de relatie met het verhaal van de verheerlijking op de berg (9:28-36). Ik begin evenwel bij de antwoorden die in de loop van de tijd op de centrale vraag van dit vers zijn gegeven om daarna mijn leesvoorstel met bijbehorende verantwoording aan de lezer voor te leggen.

Van verheerlijking tot parousie

Dat er geen helderheid bestaat over de vraag waaraan Jezus refereert, wanneer hij in 9:27 spreekt over het zien van het koninkrijk van God, moge blijken uit de vele leesvoorstellen die in het verleden zijn gedaan. De interpretaties lopen van ‘de verheerlijking op de berg’ tot aan ‘de parousie’, wanneer het koninkrijk van God volledig is gerealiseerd. Bij het laatste voorstel zou het dan gaan om (de verwachting van) een spoedige wederkomst, omdat er gesproken wordt van ‘enkelen die de dood niet zullen smaken ...’. Dan zou dit voorstel het idee behelzen dat je het koninkrijk zult gaan meemaken, als je maar oud genoeg wordt. Dat zal maar een paar mensen gegeven zijn, zo zou Jezus dan laten horen. Zo gesteld komt me deze lezing niet erg aannemelijk voor. De gedachte dat Lucas 9:27 naar de verheerlijking op de berg verwijst, wordt door een aantal uitleggers voor weinig aannemelijk gehouden. I.H. Marshall vindt deze uitleg niet erg in de context passen. Je spreekt niet over ‘niet de dood smaken’ als de gebeurtenis binnen een paar dagen plaatsvindt, waarin geen directe doodsdreiging is, zo zegt hij.¹

Tussen deze twee ‘uitersten’ worden nog drie andere situaties genoemd: de opstanding (1), de hemelvaart (2) en Pinksteren (3). Sommige onderzo-

kers maken geen keuze, maar menen dat Jezus naar meer situaties verwijst. Zo zegt M. Wolter dat het gaat om Jezus’ opstanding (Luc. 24:36-49) en de uitrusting tot de verkondiging van het koninkrijk van God met de heilige Geest (Hand. 2:1-13).² Aan het feit dat Jezus hier spreekt van slechts ‘enkelen’ doet Wolter geen recht. Zowel bij de opstanding (Luc. 23:55-24:12, 33-53) als met Pinksteren (Hand. 1:12-14, 2:1vv.) zal de lezer denken aan een grotere groep dan ‘enkelen’. S.F.H.J. Berkelbach van der Sprenkel meent dat ‘al deze openbaringen’ (verheerlijking, opstanding/hemelvaart, Pinksteren en de uiteindelijke wederkomst) bijeen horen en een reeks vormen, waarin het koninkrijk Gods zowel gezien als verwacht wordt.³ Aan het feit dat Jezus hier van ‘enkelen’ spreekt, gaat ook Berkelbach van der Sprenkel voorbij.

H. Conzelmann beschouwt dit vers van centrale betekenis voor de bepaling van het basileia-begrip.⁴ De parousie is uitgebleven, dat vraagt om een nieuwe oplossing. ‘An die Stelle des Kommens tritt der zeitlose Begriff des Reiches.’ Hij ziet het koninkrijk in de persoon Jezus aanschouwelijk en het (koninkrijk) zal aan het eind der tijden opnieuw verschijnen. Diverse uitleggers volgen zijn spoor. Ook Conzelmann heeft geen oog voor tines.

Het moge duidelijk zijn dat het antwoord op de vraag waarop het zien van het koninkrijk betrekking heeft, wezenlijk afhangt van de duiding van tines (‘enkelen’).

Leesvoorstel

Om tot een verantwoorde betekenisbepaling van 9:27d te komen zou ik willen beginnen bij 9:22, waarin Jezus de weg van de Mensenzoon schetst als een weg van lijden, verworpen en gedood worden om ten slotte ten derde dage opgewekt te worden. De lezer van het evangelie weet dat de opwekking niet het einde van Jezus’ weg zal zijn, maar de hemelvaart, door Lucas in 24:26 omschreven als ‘binnengaan in (lett. ‘naar’) zijn heerlijkheid’. Dit ‘binnengaan in zijn heerlijkheid’ mag door Jezus in 9:22 niet genoemd worden, toch ontbreekt het niet in 9:18-27; de lezer komt het namelijk tegen in de direct daarop volgende rede (9:23-27), en wel in 9:26 ‘wanneer hij komt in zijn heerlijkheid’. Dit vers wordt vaak in

Het verhaal over de belijdenis van Petrus eindigt met deze woorden van Jezus: ‘Ik verzeker jullie dat sommigen die hier aanwezig zijn niet zullen sterven voor ze het koninkrijk van God hebben gezien.’ Hoe moet deze cryptische voorspelling geïnterpreteerd worden? Wat bedoelt Jezus met ‘het koninkrijk van God’? En wie zijn de ‘sommigen’?

Ds N.A. Riemersma is (parttime) predikant in Den Haag. Hij is bezig met een exegetisch-hermeneutische studie over opstanding der doden in het Lucasevangelie

¹ I.H. Marshall, *The Gospel of Luke* (NIGTC), Grand Rapids 1978, 379.

² M. Wolter, *Das Lukasevangelium* (HNT), Tübingen 2008, 350.

³ S.F.H.J. Berkelbach van der Sprenkel, *Het Evangelie van Lucas*, Den Haag 1964, 168-169.

⁴ H. Conzelmann, *Die Mitte der Zeit. Studien zur Theologie des Lukas* (BHT 17), Tübingen 1977/6^e, 96.

verband gebracht met de parousie onder verwijzing naar 21:27. Tussen 9:26 en 21:27 mag zich misschien een zeer klein verschil voordoen, het is - dunkt me - bepaald niet onbelangrijk. Het verschil zit in de gebruikte voorzetsels: 'komen in (en) heerlijkheid' (9:26) en 'komen met (meta) heerlijkheid' (21:27). Waar 21:27 aan de parousie refereert, daar verwijst 9:26 naar de verheerlijking die Jezus na de opwekking ten deel valt. 'Komen in zijn heerlijkheid' (elthein en tēi doxēi autou) zou ik namelijk willen verstaan als zijnde direct volgend (eis='naar' > en='in') op 'zijn heerlijkheid binnengaan' (eiselthein eis tēn doxan autou) van 24:26.

Dat brengt me vervolgens bij deze vragen: 1. waaraan refereert *basileia tou theou* ('het koninkrijk van God') van 9:27 en: 2. hoe verhouden zijn komst in heerlijkheid (29:26) en het koninkrijk van God (9:27) zich tot elkaar?

ad 1. Ik zou hier willen verdedigen dat met *basileia tou theou* (9:27c) bedoeld wordt op het koninkrijk van God, waarin Jezus komt aan het einde van de weg die hij in 9:22 aangekondigd heeft: de weg van lijden, verwerpen, dood en opwekking.⁵ Zoals 9:26 en 24:26 met elkaar in verband staan, waar het om de heerlijkheid (*doxa*) gaat, zo staan, waar het om het koninkrijk (*basileia*) gaat, 9:27 en 23:42 ('Gedenk mijner, wanneer U naar uw koninkrijk gaat') met elkaar in relatie.

ad 2. Deze lezing laat zien dat 'het komen in zijn heerlijkheid' en 'het koninkrijk van God' bij elkaar horen. Dat is ook in de tweede verzoeking (Luc. 4:5-8) het geval. Met 'hun heerlijkheid' in 4:6 gaat het om de heerlijkheid van alle koninkrijken der wereld (4:5). De heerlijkheid waarvan in 9:26 sprake is, is de heerlijkheid van het koningschap van God, waarvan gesproken wordt in 9:27. In tegenstelling tot in de verzoeking in Lucas 4:5-8 met de heerlijkheid van al de koninkrijken der wereld gaat het in 9:26-27 om de heerlijkheid die bij het koninkrijk van God hoort. Met het komen in zijn heerlijkheid en het koninkrijk van God, waarin Jezus ten slotte is gekomen, krijgt de beweging die in 9:22 begon, haar voltooiing.

In de heerlijkheid

We zagen hierboven dat met het komen in de heerlijkheid van hem en van de Vader en van de heilige engelen bedoeld wordt op Jezus' verheerlijking na zijn opwekking. De verheerlijking op de berg moet als prolepsis van die verheerlijking aan het slot beschouwd worden. Diverse uitleggers, waaronder J.P. Heil, hebben oog voor het voorkomen van 'zijn heerlijkheid' in 9:26 en 'zijn heerlijkheid' in 9:32, maar er zijn meer verbanden aan te wijzen.⁶ Daarvoor moeten we aandacht schenken aan de opmerkelijke combinatie van '(heerlijkheid van) hem, de Vader en de heilige engelen'. Toch is deze combinatie minder vreemd dan op het eerste gezicht lijkt. Jezus, Vader en de engelen komen namelijk alle drie - met de bijbehorende heerlijkheid (!) - weer terug in

9:28-36. Van 'hem' en van de Vader is dat niet moeilijk aannemelijk te maken. De stem die zegt: 'Deze is mijn zoon' zal door de lezer opgevat worden als zijnde de stem van de Vader. Deze stem klinkt uit de wolk, verwijzing naar zijn heerlijkheid (zie Ex. 40:34 en 1 Kon. 7:10-11). Maar hoe zit het dan met de heerlijkheid van de heilige engelen? Dan moet gedacht worden aan de heerlijkheid, waarin Mozes en Elia verschijnen (9:31). De verteller spreekt van 'twee mannen' (9:30), waar Jezus van '(heilige engelen)' spreekt (9:26). Een identieke wijze van spreken doet zich in Lucas 24 voor. Ook daar spreekt Lucas van 'twee mannen' (vers 4) - zonder daar overigens hun namen te noemen, maar de lezer zal aan Mozes en Elia denken -, waar de Emmaüsgangers hen 'engelen' noemen (vers 23).

Een aantal waarnemingen

Alvorens aandacht te schenken aan het probleem van het zien van enkelen van het koninkrijk van God, begin ik met een aantal waarnemingen in en rond 9:27.

- Dit vers vormt het slot van een rede die Jezus tot 'allen' (*pantes*) spreekt (9:23-27). Daarmee worden niet alleen de leerlingen bedoeld, de groep is groter. De lezer moet daaronder ook de scharen rekenen die zojuist getuige zijn geweest van de wonderbare spijziging (9:10B-17). Deze scharen zijn nog niet weggegaan. Jezus spreekt hier beide groepen aan.

De directe rede bestaat uit twee delen. In het eerste deel (9:23-26) mag tot 'allen' worden gesproken, de rede stijgt nog boven deze 'allen' uit, ze heeft een algemeen karakter zoals blijkt uit het subject van de zinnen in 9:23-26: 'iemand' (*tis*), 'wie'/'ieder' (*hos*) en 'een mens' (*anthrōpos*). In vers 27 - het tweede deel - worden 'allen' ook echt aangesproken ('Maar ik zeg jullie waarachtig'), maar worden daar vervolgens 'enkelen' uitgelicht.

- Een tweede punt betreft de zegswijze 'die de dood niet zullen smaken' in vers 27c. Er is een sterke neiging onder de uitleggers om dat te verstaan als het (gewone) einde van het leven van de 'enkelen'. Maar zou het niet passender zijn om deze zegswijze in het licht van Jezus' dood, d.i. van zijn 'gedood worden' (9:22) te verstaan. Met woorden ontleend aan 9:23-26, het gaat hier om iemand (Jezus) die zijn leven verliest. Bij 'de dood niet smaken' moet mijns inziens dan ook eerder gedacht worden aan 'je leven niet verliezen' (9:24) dan aan 'sterven/doodgaan' in de reguliere zin van het woord. Wat er naar mijn idee met 'het niet smaken van de dood' bedoeld wordt, is dat er enkelen zullen zijn die om het (hemels) koninkrijk te zien, hun leven niet hoeven te verliezen. Dan kan het met *tines* ook niet gaan om enkelen die gehoor hebben gegeven aan waartoe Jezus net 'allen' heeft opgeroepen, zoals sommige exegeten menen. Karakteristiek daarvan is immers 'het verliezen van het leven' (*psychē*). Deze lezing doet evenmin

⁵ Zie ook R.C. Tannehill, *The Narrative Unity of Luke-Acts: A Literary Interpretation. Volume I: The Gospel of Luke*, Philadelphia 1991, 223 en M.L. Strauss, *The Davidic Messiah in Luke-Acts. The Promise and Fulfillment in Lukan Christology* (JSNTS 110), Sheffield 1995, 264.

⁶ J.P. Heil, *The Transfiguration of Jesus: Narrative Meaning and Function of Mark 9:2-8, Matt 17:1-8 and Luke 9:28-36* (AB 144), Rome 2000, 273.

recht aan de genitief *tôn autou estékotôn* ('van hen die daar staan' in 9:27). Daarmee wordt op veel meer bedoeld dan op aanwezigheid (van enkelen) alleen (zo de NBV: 'sommigen die hier aanwezig zijn'). Dit 'staan' moet mijns inziens in contrast met het '(achter mij willen) komen' begrepen worden. Om het koninkrijk van God te zien hoeven deze 'enkelen' niet achter hem te komen en in het lot van de Mensenzoon te delen.

- Ik eindig met de conjunctie van 9:27, in vertalingen nogal eens - me dunkt ten onrechte - onvertaald gelaten. Het voegwoord *de* heeft hier adversatieve betekenis ('maar'/'evenwel'). De lezer moet 9:27 in contrast verstaan met het direct voorafgaande vers 26:

- 26a 'Want wie zich voor mij en mijn woorden schaamt,
 b voor deze zal de Mensenzoon zich schamen,
 c wanneer hij komt in de heerlijkheid van hem en van de Vader en van de heilige engelen.
 27a Maar ik zeg jullie waarachtig:
 b "Er zijn enkelen van degenen die daar staan,
 c die de dood geenszins zullen smaken,
 d tot zij het koninkrijk van God gezien hebben."

Waaruit bestaat het contrast? Die vraag is na het voorafgaande niet moeilijk meer te beantwoorden. Als lezer verwacht je dat men het koninkrijk van God pas zal zien, wanneer men deelt in zijn weg (9:23), dus als je je niet voor hem en zijn woorden schaamt. Aan het slot formuleert Jezus daarop een uitzondering voor 'enkelen'. Zij krijgen dat koninkrijk van God al eerder te zien. Daarvoor hoeven zij de dood, zoals de Mensenzoon die zal ondergaan, niet te smaken.

'Enkelen'

Dit alles brengt me bij de vraag hoe we *tines* ('enkelen') moeten duiden? Het gaat hier om een aantal mensen van de in 9:23 genoemde 'allen' (*pantes*). Om tot betekenisbepaling te komen vat ik eerst bovenstaande samen: 1. Het komen van de Mensenzoon in zijn heerlijkheid en het koninkrijk van God horen bijeen; het gaat om de heerlijkheid van het koninkrijk van God. Komen in heerlijkheid en het koninkrijk van God zijn als de finale te beschouwen van de weg die Jezus in 9:22 tekende. Lucas 9:27 kondigt het gebeuren aan dat vers 26 voor de nabije toekomst op het oog heeft. 2. Het komen (van de Mensenzoon) in de heerlijkheid van hem en van zijn Vader en van de heilige engelen verwijst naar de verheerlijking van Jezus bij de opwekking. 3. De verheerlijking op de berg moet verstaan worden als prolepsis van de verheerlijking van Jezus bij de opwekking. 4. Het gaat met de enkelen om mensen die hun leven niet hoeven te verliezen om dat koninkrijk van God te zien.

Als ik gelijk heb met mijn lezing om het koninkrijk van God van 9:27 te verstaan als het koninkrijk

Christus in majesteit.
 Kathedraal Pisa, Italië.
 Foto: Anton Sinke

waar Jezus na zijn dood is binnengegaan (23:42), dan doet zich daarmee het probleem voor dat niemand dat koninkrijk kan zien. Je zult achter hem moeten komen (9:23), en dan dus ook de dood smaken om dat koninkrijk van God te kunnen zien. Jezus heeft het echter over enkelen van hen die daar staan, die de dood niet zullen smaken. Nu zagen we dat de verheerlijking op de berg 'preview' is van dat koninkrijk van God. Lucas gebruikt in 9:28-36 de uitdrukking 'het koninkrijk van God' echter niet. Hij hanteert de andere uitdrukking: de heerlijkheid (van de Mensenzoon) en van de heerlijkheid van Mozes en Elia, afkomstig uit vers 26. De lezer weet dat het gaat om de heerlijkheid van het koninkrijk van God. Wat hij wel uit 9:27 gebruikt, is het woord 'zien' (9:32). Mijn lezing van *tines* ('enkelen') zal duidelijk zijn: Waar met 'enkelen' in 9:27 nog onbepaald blijft om wie het gaat, daar wordt de semantische onbepaaldheid in 9:28-36 opgeheven. Het gaat om Petrus, Johannes en Jakobus (9:28). Zij behoorden tot de 'allen' van 9:23 die in vers 27 heel direct worden aangesproken. Deze drie leerlingen mogen het meemaken. Het zijn Jezus' leerlingen van het eerste uur. Ooit hebben ze alles achtergelaten en zijn hem gevolgd (5:1-11). Jezus laat hen niet achter, maar neemt hen mee de berg op. Enkelen, Petrus, Johannes en Jakobus, krijgen, ver voordat het lijden begint, Jezus al even in koninklijk hemelse gedaante te zien, en zó waar Jezus' weg op uitloopt: het koninkrijk van God. Gratis. Zonder daarvoor achter hem te komen.

Vlak voordat hij door stening sterft zal ook Stefanus de heerlijkheid van God zien en Jezus, staande ter rechterhand van God (Hand. 7:55-58).